

VESTIBUL - DIOKLECIJANOV PORTAL SUNCA

Bogatstvo hrvatske kulturne baštine neiscrpan je izvor istraživanja i novih otkrića, dok razvoj tehnologije i digitalnih alata postaju sve važniji u otkrivanju novih spoznaja. Tako su upravo zahvaljujući tehnologiji 3D skeniranja potvrđene pretpostavke o solarnoj temi u strukturi Dioklecijanove palače u Splitu. Naime, na tragu istraživanja teoretičara umjetnosti Mladena Pejakovića, istraživači Zavičajne zbirke Gradac su u suradnji sa talijanskom arheologinjom Marinom De Franceschini i astronomom Giuseppeom Venezianom, te uz pomoć Hrvatskog Restauratorskog Zavoda u Splitu, došli do novih otkrića koja dodatno potvrđuju da su visine sunca na horizontu Splita, oblikovni parametar važnih dijelova palače.

Dioklecijanova palača u Splitu upisana je godine 1979 u popis spomenika kulture svjetske baštine UNESCO. Pejaković je opisuje kao umjetničko djelo i estetsko ostvarenje najviše vrste. Prepoznata je kao rijetka starina i vrednovana kao osobit događaj koji je utjecao na daljnji razvitak svjetskog graditeljstva i bio povezan s događajima i osobama velikog povijesnog značaja. Projektirana je kao SACRUM PALATIUM - rezidencija cara kojega se smatralo božanstvom na zemlji, što je isticao i njegov službeni naslov. U njezinu okviru razvio se grad Split, trajno i sudbonosno povezan s sveukupnom hrvatskom poviješću.

Pejaković je jedno od svojih najvećih otkrića dokumentirao u Vestibulu, predvorju carskih odaja. Na dan zimskog solsticija (21 prosinca), sunčeve zrake kroz južni ulaz stvaraju projekciju svjetlosti pred vratima izlaza na Protiron. Ovaj datum je vezan uz rođendan cara Dioklecijana i Sol Invictusa - Nepobjedivog Sunca, vrhovnog božanstva državne religije Rimskog Carstva, koje je igralo važnu ulogu u rimskoj religiji trećeg i četvrtog stoljeća. Također je povezan s rođenjem Mitre, perzijskog boga svjetlosti, koji je po izričaju samog Dioklecijana bio zaštitnik njegove carske moći. Suština kulta Sol Invictus bio je godišnji festival rođenja Nepobjedivog sunca slavljen u Rimskom carstvu u vrijeme zimskog solsticija. Glavno

obilježje ovog kulta bila je usporedba ponovnog rođenja Sunca sa vječnom obnovom Carstva. U isto vrijeme se gledano iz središta palače, Sunce nalazi iza platforme nad Protironom na kojoj je izvorno stajala kvadriga - konjski četveropreg, simbol Nepobjedivog Sunca.

Daljnjim istraživanjima provedenima od strane hrvatsko-talijanskog tima dokumentiran je niz savršeno preciznih sunčevih projekcija s otvora kupole i istočnih prozora na datum ljetnog i zimskog solsticija, te proljetnog i jesenskog ekvinocija nakon čega je zaključeno kako je Vestibul izvorno građen kao sofisticirani solarni observatorij odnosno kalendar. Svrha mu je bila da utvrđuje ekvinocije i solsticije te da matematičkom preciznošću predviđa smjenu godišnjih doba.

Na dan ljetnog solsticija točno u podne, projekcija svjetlosti sa otvora kupole obasjava nišu u kojoj je vjerojatno stajao kip cara Dioklecijana, a u 13.30 obasjava prostor portala. Ova vrsta arhitekture je korištena da predstavi kompleksnu povezanost cara i božanstva te sadrži mitološku podlogu, dok projekcije svjetlosti nazivamo hijerofanijama - manifestacijama božanskog, odnosno objavama svetosti preko simbola i vidljivih znakova. Datum ljetnog solsticija povezujemo s proslavom izvornog sirijskog božanstva Sol Invictus, koji se je također proslavljao u Rimu. Car se je pojavljivao na točno određenom mjestu u točno određeno vrijeme a njegova pojava je smatrana objavom božanstva i simbolizirala potvrdu carske i duhovne moći. Građevinske forme dvorane su komponirane u cjelinu prema pravilima carske teologije koja je izgrađena na temeljima astronomskih i astroloških zakona, dok pročelje vestibula, takozvani protiron ukazuje na sirijsko podrijetlo arhitekture, korišteno kod monumentalnih gtrađevina vjerskog karaktera. Što se tiče otvora kupole ili okulusa, smatramo da je izvorno bio uži nego danas te da je unutrašnjost građevine izvedena ponajprije po uzoru na rimski Panteon, koji također predstavlja monumentalni sunčani sat.

Nadalje, na proljetni i jesenski ekvinocij se u jutarnjim satima na zidu stvaraju projekcije svjetla koje smatramo predviđenima od strane graditelja palače točno na ovaj datum, kada između dana i noći postoji potpuno

ravnovjesje. Na proljetni ekvinocij započinje buđenje i rast prirode, od njega započinje prevaga svjetla nad tamom, dana nad noći. Temeljna pozicija božanstva Mitre je ekvinocijalna a datum povezujemo i uz aspekte Atisa, boga vegetacije i plodnosti kao dio festivala posvećenih Kibeli, čiji je kult potvrđen u palači.

Arheoastronomija je interdisciplinarna znanost koja sadrži elemente arhitekture, arheologije i astronomije. Proučava vezu spomenika i nebeskih pojava radi boljeg razumijevanja arhitektonskih djela prošlosti i njihovog religijskog i simboličkog značenja. Astronomska mjerenja potvrđuju da je Vestibul izvorno građen kao sofisticirani solarni observatorij i ključ rješenja tajne svjetlosti Dioklecijanove palače. Predstavlja dio svetišta posvećen carskom kultu, spomenik tetrarhiji kao Dioklecijanovom životnom djelu ali i prostor gdje do izražaja dolazi ukupnost božanstava koja su se poštovala u politeističkoj religiji zasnovanoj na vladarskom prioritetu.